

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Факультет мистецтв
Кафедра теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової
підготовки вчителя

Теорія і методика виховання художньо- обдарованої особистості у закладах мистецької освіти

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

ЧАС МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

17 – 18 жовтня 2019 року

TIME OF ART EDUCATION

Collection of Articles VII of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference
«Theory and methods of education of the artistically gifted person in the institutions
of art education»

Харків
Україна
2019

УДК 37.032
ББК 85я43
Ч-24

Редакційна колегія

Калашник М.П. – доктор мистецтвознавства, професор
Матвеева О.О. - доктор педагогічних наук, професор
Полубоярина І.І. – доктор педагогічних наук, професор
Смирнова Т.А. - доктор педагогічних наук, професор
Соколова А.В. - доктор педагогічних наук, професор
Тарарак Н.Г. - доктор педагогічних наук, професор
Тушева В.В. - доктор педагогічних наук, професор
Перетяга Л.Є - доктор педагогічних наук, професор
Фомін В.В. – доктор педагогічних наук, професор (голов.ред.)
Бурма А.В.- кандидат педагогічних наук, доцент

*Затверджено редакційно видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 6 від 05.11.2019*

У збірнику подано статті VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і методика виховання художньо-обдарованої особистості у закладах мистецької освіти». Збірник розрахований на студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, здобувачів, педагогічних і науково-педагогічних працівників науково-дослідних інститутів, ЗВО, учителів мистецьких шкіл.

Ч-24 Час мистецької освіти «Теорія і методика виховання художньо-обдарованої особистості у закладах мистецької освіти: зб. статей VII Всеукраїнської наук. - практ. конф. 17-18 жовтня 2019року) , ч.І / заг. ред. В.В. Фомін – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019 – 267с.

ISBN 978-617-7298-28-0

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори статей несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Мова видання: українська, англійська.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2019

**УДК 37.032
ББК 85я43**

**© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2019**

Діана Соловйова

ВІЗУАЛЬНА МОВА ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ЯК КОМУНІКАТИВНА
ЗНАКОВА СИСТЕМА 45

Вікторія Кушніренко

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПІАНІСТА-ВИКОНАВЦЯ.. 49

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

І.І.Мартиненко

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ СЛОБІДСЬКОГО КРАЮ ТА РОЗВИТОК
НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ 55

В.В. Фомін, Ольга Довидченкова

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ БАЯННО-
АКОРДЕОННОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ХХ
СТОЛІТТЯ..... 63

А.В. Висовень

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ КОМПОЗИТОРІВ ХІХ
СТОЛІТТЯ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ
МИТЦІВ 69

Микита Коваль

СТАНОВЛЕННЯ НЕАПОЛІТАНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ В ІСТОРІЇ
РОЗВИТКУ ОПЕРНОГО МИСТЕЦТВА..... 76

Ірина Беспалова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖАНРУ ЕСТРАДНОЇ ПІСНІ 70-80
РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА 81

Наталія Купкіна

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЖАНРУ МЕСИ БРЕВІС 87

**II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В
УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ**

УДК 37.035.6(09) (477.54/62) «18»

І.І.Мартиненко

*Харківський національний
педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
кандидат педагогічних наук,
доцент*

**УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ СЛОБІДСЬКОГО КРАЮ ТА
РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

У статті розкрито вплив української інтелігенції Слобідського краю XIX ст. на розвиток національної освіти. На основі аналізу широкої джерельної бази проаналізовано соціально-педагогічні передумови розвитку проблеми національної освіти учнівської молоді, визначено внесок прогресивної педагогічної громадськості XIX ст. у розробку теоретичних засад національної освіти. Обґрунтовано та схарактеризовано досвід діяльності передової інтелігенції Слобожанщини, яка значно вплинула на упровадження ідеї національної освіти у практику вітчизняного шкільництва у визначених хронологічних межах, виділено та проаналізовано його основні форми та напрями.

Ключові слова: *інтелігенція, національна освіта, засади організації національної освіти.*

The article reveals the influence of the Ukrainian intelligentsia of the Sloboda region of the XIX century on the development of national education. On the basis of the analysis of a wide source base, the socio-pedagogical preconditions for the development of the problem of national education of student youth were analyzed, and the contribution of the progressive pedagogical community of the 19th century to the development of theoretical foundations of national education was determined. The experience of activity of the advanced intellectuals of Slobozhanshchina is

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

substantiated and characterized, which significantly influenced the introduction of the idea of national education into the practice of national schooling within certain chronological boundaries, its main forms and directions were identified and analyzed.

Keywords: intelligentsia, national education, principles of organization of national education.

Постановка проблеми. Сучасні процеси розбудови незалежної української держави, що відбуваються в умовах входження вітчизняної освіти до інтегрованої світової культури висунули на перший план ряд завдань виконання яких є необхідним для сучасного суспільства. У світлі цих завдань стає зрозумілим, що виховання молодого покоління має гармонійно поєднувати загальнолюдські цінності та національні традиції, що склалися століттями й були спрямоване на формування громадянина – патріота своєї країни.

Важливу роль у розв’язанні окреслених проблем спроможна відіграти культурно-педагогічна спадщина українського народу, зокрема передової інтелігенції Слобідського краю ХІХ століття – освітян, науковців Харківського університету, який «скупчив біля себе найкращі культурні сили українського громадянства, діячів на полі української культури, історії й етнографії, музикантів, письменників, завдяки діяльності яких була створена місцева «українофільська школа», що внесла піднесеність і любов до народу, бажання працювати для нього» [5]. Тому об’єктивне дослідження процесу формування та історичного розвитку ідеї національної освіти у творчій спадщині прогресивних діячів освіти, науки і культури Слобожанщини сприятиме розв’язанню педагогічних, соціальних, культурологічних проблем сучасності, прогнозуванню наукового пошуку та забезпеченню розбудови освіти згідно з вимог Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національної доктрини розвитку освіти та законодавчих документів про школу і освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Предметом уваги науковців в останні роки стали «білі плями» в історії культури та освіти країни: суперечливі, гострі питання генезису національного шкільництва, внеску представників

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

різних верств суспільства дореволюційного періоду, переважно національної еліти, у розбудову вітчизняної системи освіти (М. Антонєць, Ю. Тараненко, М. Ярмаченко та інші). Особливий інтерес становлять монографії Я. Грицака, С. Грабовського, Я. Ісаєвича, П. Магочія та інші, які розглядають соціально-політичні, соціально-економічні аспекти боротьби українського народу за незалежність, за соціальні та політичні права тощо. Науковці І. Зайченко, М. Стельмахович, Б. Ступарик зосередили свою увагу на концептуальних засадах національного виховання [4]. Дослідження вчених Н. Мещерякової, О. Рацули, М. Чепіль присвячені проблемам формування громадянськості, національної свідомості. Праці вчених Л. Вовк, Н. Побірченко та інших аналізують діяльність вітчизняних громадських організацій, наукових товариств, освітніх комітетів, дія яких припадає на другу половину XIX - початок XX століть, у контексті національної освіти і виховання учнівської молоді. Громадсько-просвітницька та мистецька діяльність видатних діячів культури, освіти і науки Слобожанщини XIX - початку XX століть (С. Золотухіна, О. Кін, О. Микитюк та ін.).

Таким чином, аналіз наукових праць свідчить, що на сьогодні багато вчених вивчали національну освіту, національне виховання Слобожанського краю XIX століття, але, на жаль, цілісні історико-педагогічні дослідження, в яких висвітлювалися б теоретичні ідеї і практичні напрацювання в галузі національної освіти учнівської молоді у творчій спадщині видатних діячів науки, освіти та культури Слобожанщини XIX століття, відсутні.

Мета статті полягає у висвітленні внеску інтелігенції Слобідського краю XIX століття у розвиток національної освіти.

Виклад основного матеріалу. Термін «інтелігенція» (від лат. *intelligent* (*intelligentis*) - знавець, фахівець) набув в Україні потужного звучання в 60-ті роки XIX століття. Уявлення про неї спочатку було своєрідним синонімом колективної совісті і просвітництва. Згодом концепт інтелігенції стали пов'язувати з критицизмом — щодо феодальних та державних порядків і Російської, і Австро-Угорської імперії, до складу яких тоді входила Україна. На

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

цій ниві формувалися стратегії розвитку української національної культури, виявлялася її самобутність у контексті національної свідомості з перспективою утворення незалежної держави. У силу цього інтелігенція розумілася як відносно цілісна група інтелектуально розвинених людей, об'єднаних спільною опозиційністю до існуючої влади. Інтелігент — це не лише представник інтелектуальної діяльності, а людина високої ідеї, яка присвятила себе турботам про суспільну справу, служінню правді, істині, справедливості.

Проведений нами науковий пошук дозволяє встановити межі декількох етапів відродження наукового інтересу прогресивної інтелігенції Слобідського краю до питань національної освіти: перший етап – початок XIX ст. – 30 - ті роки XIX ст., другий етап – 40 - і рр. XIX ст. – 70-ті рр. XIX ст., третій етап – 80 - ті рр. XIX ст. – кінець XIX ст.

Розвиток і зміни в педагогічних поглядах і національній свідомості прогресивної вітчизняної інтелігенції відбувалися під впливом соціально-політичних та духовно-освітніх чинників.

Особливістю *першого етапу* стало те, що передова інтелігенція (А. Прокопович-Антонський, П. Білецький-Носенко, В. Каразін та ін.), виступаючи за необхідність розбудови власної системи національної освіти, яку ототожнювали з загальноросійською, виступали за необхідність очищення її від іноземної, переважно французької культури та мови. Окрім того, вважаючи російську мову мовою освіченості, прогресивна інтелігенція початку XIX ст. вводила її в навчальний процес тогочасних шкіл. Своєрідність їхніх поглядів була зумовлена тим, що більшість вважала «Малоросію... органічною частиною Російської імперії» [1, с.275]. Обмеженість поглядів інтелігенції Слобідського краю початку XIX ст. полягала і в тому, що всі свої роздуми вони присвячували проблемі навчання та виховання дітей переважно лише заможних верств населення, залишаючи поза увагою просте населення. Це стало суттєвим недоліком розвитку ідеї національної освіти учнівської молоді початку XIX ст.

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Другий етап розвитку (40-і рр. XIXст. – 70-ті рр. XIXст.) ми визначаємо як етап поглиблення теоретичних положень національної освіти в «рамках розгортання в громадянстві національного українського руху» [5, с. 115]. Це був час підвищення інтересу до свого минулого, до історії, пісенної культури та творчості. Серед частини українського дворянства посилюється прагнення до відновлення своєї автономної держави, щораз глибше усвідомлюється етнічна відмінність українського народу, його традицій, життя, побуту, що особливо гаряче проявилось в книзі «Історія Русів, основна ідея якої полягає у необхідності відновлення автономії України в Російській державі. За даними вченого С.Сірополка, на цій книзі виховувалися покоління українців, під її впливом був і Т.Г. Шевченко та інші. Найвизначнішим внеском цього періоду був розвиток ідеї національної освіти висловлений педагогом, освітнім діячем О. Духновичем. На погляд педагога, головне завдання часу – виховання в учнів насамперед гуманності, любові до свого краю, народу, відданості боротьбі за національну свободу. Просвітянин закликав тогочасне населення взяти участь у розбудові народних шкіл. О. Духнович глибоко обґрунтував ідею народності виховання, в основі якої лежить думка про те, що українці, як і всі інші народи, повинні мати школу з рідною мовою навчання, побудовану у відповідності з потребами і національними традиціями народу. Важливою ознакою народності педагог вважав рідну мову, виступав за те, щоб викладання у всіх типах навчальних закладів велось рідною українською мовою, щоб там була створена система виховання відповідно до історичних і національних традицій народу [6, с. 268 - 269].

Найбільш визначними постатями цього етапу були видатні вчені і педагоги Г. Грабович, М. Драгоманов, М. Костомаров, С. Миропольський, О. Потебня, С. Сірополко та інші.

Третій етап розвитку наукового інтересу прогресивної інтелігенції Слобідського краю до питань національної освіти (80-ті рр. XIXст. – кінець XIX ст.) ознаменувався деяким послабленням тиску з боку царського уряду. Саме цей період було високо оцінено видатними вітчизняними істориками. Як писав

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Д. Дорошенко в цей час було «виконано велику наукову працю, що стала підставою для пізнішого розвитку української науки вже в національній формі» [2, с. 317]. на вітчизняну арену виступає нове покоління українців, вихованих у почуттях і поглядах безкомпромісного українського націоналізму на широкій європейській основі, людей, що вже не задовольняються лише культурницькою діяльністю, а хотіли добути для українського народу всю повноту національних і політичних прав. Найбільш визначними діячами цього етапу є Д. Антонович, Д. Багалій, В. Вахтеров, Б. Грінченко, М. Сумцов та інші.

Об'єктом уваги видатного вченого Миколи Сумцова була національна школа навчання в якій повинно було відбуватися на рідній мові. Вчений був переконаний, що національна школа з рідною мовою навчання стає основою для формування духовного світу дитини. Саме мову він вважав джерелом національного духу та культури, засобом та формою виразу цінностей, ідеалів нації, які сприяють етнічному самоусвідомленню, державотворчим прагненням; наголошував, що розвиток та використання мови є надійною запорукою освіти та зміцнення культурної самобутності українців.

М. Сумцов розвивав також ідею змісту шкільного навчання. Вчений зауважував, що школа залишається осторонь від національних інтересів, культури і життя народу. Просвітянин наголошував на необхідності введення у шкільний курс спеціальних предметів, що вивчають Україну, оскільки справедливо вважав, що подібні зміни дозволять вирішити цілий комплекс навчально-виховних завдань: розвиток пізнавального інтересу до навколишнього світу, виховання почуття поваги до рідного краю, народу, виховання почуття відповідальності за майбутнє своєї країни. Особливу роль у формуванні національної свідомості М. Сумцов відводив вивченню історії України, котру вважав «головним виразником багатовікової людської культури» [3, с. 37 - 38].

Активну громадянську позицію у розв'язанні проблеми національної української освіти займав вчений, історик, засновник вітчизняної школи дослідників історії України Д. Багалій, який повністю поділяв думку передових

II. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

представників як світової, так і української філософії, педагогіки, психології про те, що справжнє виховання повинно бути глибоко національним за своєю суттю, змістом, характером та історичним покликанням, а наявність національного змісту у виховному процесі вважав однією з основних умов успішного розвитку не тільки особистості, а й усієї нації.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що ідея національної освіти учнівської молоді у науково-педагогічній спадщині прогресивної вітчизняної інтелігенції ХІХ століття пройшла складний шлях розвитку, що засвідчують виділені нами три етапи.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що зусилля кращих представників вітчизняної інтелігенції ХІХ століття спрямовувалися на те, щоб домогтися впровадження в тогочасні освітні заклади української мови, пристосувати зміст освіти до особливостей менталітету українського народу тощо. Розв'язанню вказаних проблем, їх практичній реалізації в життя була необхідна ціла низка умов, серед яких найголовнішою була підготовка національно свідомих учителів, удосконалення методики викладання, створення навчально-методичної бази рідною українською мовою. До розв'язання цієї проблеми в різні часи зверталися В. Гнилосиров, Б. Грінченко, О. Кониський, П. Куліш, Т. Лубенець, В. Науменко, І. Орлай, С. Русова, А. Свидницький, І. Тимковський та інші.

Одним із визначальних чинників, що вплинули на реалізацію ідей національної освіти на Слобожанщині, стала творча діяльність видатних вчених Слобідського краю. Зазначимо, що прогресивна наукова еліта своє спілкування з молоддю не обмежувала лише читанням лекцій лише в стінах казенних навчальних закладів: вона спілкувалась із учнями у себе вдома, забезпечувала літературою, залучала до бесід на різноманітні теми. Завдяки такому спілкуванню, участі у різноманітних дослідницьких проектах та просвітницьких заходах у молодого покоління формувалася любов до України, її історії, культури, народу.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Узагальнення результатів дослідної роботи дають підставу розглядати теоретико-методичну спадщину і практичну діяльність інтелігенції Слобідського краю ХІХ століття як органічну й оригінальну складову цілісного освітнього процесу, спрямованого на відродження української нації, примноження інтелектуального потенціалу країни й розвиток шкільництва. Предметом подальших наукових розробок може стати просвітницько-педагогічна діяльність освітян, митців і науковців Слобідського краю початку ХХ ст., спрямована на захист національних традицій в освіті й культурі.

Список використаних джерел

1. Білоцерківський В.Я. Історія України. Курс лекцій. Навч. посібник. Харків, 1999. 652с.
2. Дорошенко Д. Нариси історії України. [В 2 т.] – Т.2. (Від половини ХVІІ століття) – Мюнхен, 1991 // Репринтне видання. К., 1991. 349с.
3. Кін О.М. Проблеми навчання і виховання в педагогічній спадщині М.Ф. Сумцова : дис. ...кандидата пед. наук : 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Миколаївна Кін. Х., 2001 220с.
4. Основи національного виховання: Концептуальні положення / В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко, З.О. Сергійчук та ін.; За заг. Ред. В.Г. Кузя та ін. К.: Інформ. вид. Центр «Київ», 1993. (Ч.1). 152с.
5. Русова С. М.П. Драгоманов. Його життя й твори / Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: У 4 кн. Кн.4 / За загальною редакцією Є.І. Коваленко; Упорядн., прим. Є.І. Коваленко, О.М. Таран. Чергові: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. 328с.
6. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн.1: навч. посібник / за ред. О.В. СухомлинськоїК.: Либідь, 2005. 552с.